

INFLUENȚA DREPTULUI ROMAN ASUPRA DREPTULUI ROMÂNESC, ÎN DOMENIUL RAPORTURILOR OBLIGAȚIONALE

MIHNEA-DAN RADU*

Abstract *In this paper, the author shows that the Roman law bears the romanian civil law, especially in the field of the law of obligations. This influence was exercised thro various wazs such as: the unwritten law (ius valachicum), the written medieval law (of Byzantine inspiration) and the modern Civil code (of French inspiration).*

Knowing that the Roman law stays as a foundation for the modern legislations is very helpful for better understanding some provisions of the law.

Key words: *influence, obligations, law*

Este bine cunoscut faptul că „dreptul roman este baza dreptului nostru civil”. Această afirmație este folosită cu valoare de axiomă, fără a fi întotdeauna conștientizat modul efectiv în care această influență s-a produs. Mai mult, unele voci contestă chiar adevărul acestui raport de filiație, argumentând că, de fapt, dreptul nostru civil actual descinde mai mult din dreptul francez.

Ne vom ocupa în cele ce urmează de domeniul raporturilor obligaționale, în care considerăm că influența romană se manifestă cu cea mai mare pregnanță.

Ius valachicum, dreptul cutumiar românesc din Evul mediu, avea la bază dreptul geto-dac și dreptul roman din vremea ocupației Imperiale a Daciei, la care s-au adăugat influențele popoarelor migratoare care au străbătut acest spațiu. În dreptul cutumiar românesc¹, obligațiile au luat

* *Lector universitar doctor, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București, Facultatea de Drept Cluj-Napoca.*

¹ A se vedea Vl. Hanga, *Istoria dreptului românesc. Dreptul cutumiar*, Editura Fundației “Chemarea”, Iași, 1993, p. 87-92; Vl. Hanga, Șt. Pascu, *Crestomație pentru studiul istoriei Statului și dreptului R.P.R.*, II-1, Editura Științifică, București, 1958, p. 565 și urm; *Istoria dreptului românesc*, vol. I, responsabil Vl. Hanga, Editura Academiei

naștere odată cu descompunerea obștilor sătești și cu cristalizarea proprietății private. Într-un anume sens, procesul de formare a raporturilor obligaționale se aseamănă cu procesul arhaic de geneză a obligației. Obiceiul de a face daruri cu ocazia evenimentelor importante ale vieții (naștere, botez, nuntă, aniversări etc.)² se aseamănă cu fenomenul potlaciului. De asemenea și constituirea zestrei, organizarea unor prestații reciproce între familii sau grupări sociale mai mari (munca sub formă de clacă, punerea în comun a uneltelor), au devenit drept obligatorii.

La fel ca și în dreptul roman, principalele izvoare ale obligațiilor erau contractele și delictele. În domeniul contractual, nu exista o reglementare generală, ci doar reguli stabilite în mod cazuistic pentru cele mai utilizate contracte.

Cel mai dezvoltat dintre contracte era vânzarea-cumpărarea, având frecvent ca obiect fonduri funciare. Într-adevăr, principala bogăție în feudalism o constituia pământul și, de regulă, acesta era vândut de țărani liberi care nu mai puteau face față impozitelor. Pentru a se înlătura suspiciunea de vicierie a consimțământului se insera în contract mențiunea că vânzarea s-a făcut „fără împresurare sau asuprire” sau „de bună voie și nesilit de nimeni” adică fără dol sau violență. Erau frecvente și vânzările de oameni, mai ales de robi. Se practica însă și vânzarea oamenilor liberi. Țăranii ruinați se vindeau ca șerbi sau rumâni (vecini) marilor moșieri. Prețul era stabilit de regulă în bani (asprii, unghii, talerii, zloții, florinii, leii), dar uneori erau acceptate alături de bani și alte bunuri, prețuite însă, ceea ce era firesc pentru o economie preponderent naturală. Contractul era supus unor îngrădiri. Spre exemplu, era interzisă vânzarea bunurilor furate, a robilor domnești, moșia nu putea fi vândută decât împreună cu țărani dependenti, considerați a fi accesorii ale fondului. Vânzarea fondurilor funciare era supusă regulilor dreptului de preemțiune în favoarea rudelor și a vecinilor³.

Putea fi întâlnit și contractul de societate, sub forma așa-numitei „înfrățiri” sau „întovărășiri”. Obligațiile între întovărășiți constau în schimbul acelorași servicii (arat pentru arat, cosit pentru cosit), de servicii diferite (arat pentru cosit, prășit pentru treierat) sau chiar schimbul de

R.S.R., București, 1980, p. 559 și urm.; E. Cernea, E. Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, 1993, p. 118 și urm.

² Pentru detalii legate de încheierea căsătoriei romane a se vedea Codruța Jucan, *Căsătoria în dreptul roman. Statutul juridic al femeii în cadrul acestei instituții de drept* în „Fiat Justitia”, nr. 2/2008, p. 60-73.

³ A se vedea V. Al. Georgescu, *Preemțiunea în istoria dreptului românesc*, Editura Academiei R.S.R., București, 1965, passim.

servicii pe bunuri de consum⁴. De multe ori se puneau în comun unelte agricole sau unelte de țesut, fiind folosite pe rând de cei asociați.

Un alt contract utilizat frecvent era cel de închiriere. Puteau fi închiriate atât bunuri cât și forța de muncă sau unele lucrări. Închirierea forței de muncă era rar practică, deoarece nevoia de forță de muncă brută era satisfăcută prin intermediul țăranilor iobagi sau a robilor. Se folosea însă mai frecvent antrepriza, atunci când era necesară o calificare profesională (în construcții, pictură etc.). Destul de răspândită era arenda, care putea avea ca obiect livezi, pășuni, terenuri arabile etc.

Erau utilizate și contracte reale precum schimbul, împrumutul, depozitul, gajul sau donația. S-au păstrat contracte de schimb având ca obiect sate întregi. Se pare că schimbul era destul de răspândit în condițiile unei economii naturale, în care moneda juca un rol destul de redus. Împrumuturile, chiar dacă aveau ca obiect sume de bani, puteau fi restituite și în natură, ceea ce dovedește caracterul instabil al monedei și, probabil, lipsa de lichidități de pe piață. Dobânzile percepute erau împovărătoare, neexistând un plafon al acestora. Pentru garantarea împrumuturilor se folosea frecvent gajul (zalog), dar acest mijloc era folosit și pentru garantarea altor obligații. Gajul era de multe ori privit ca o vânzare temporară, asemenea fiduciei din dreptul roman. Donațiile erau utilizate de șeful statului pentru a răsplăti pe cei care i-au adus servicii însemnate sau pentru a face daruri instituțiilor religioase, iar de către particulari mai ales pentru a obține unele servicii din partea donatarului (donație cu sarcini), de obicei „spre a-l îngriji în viață, iar după moarte a-i face comând”. Donațiile având ca obiect bunuri imobile, trebuia să fie confirmate de domn, în virtutea dreptului său de proprietate eminentă și erau irevocabile.

Contractele se încheiau de multe ori în scris (zapis), dar cel mai frecvent era utilizat ca mijloc de publicitate aldămașul⁵, care consta în organizarea unei mici petreceri cu băutură, la care participau părțile și martorii ocazionali (sau cei care renunțau la dreptul lor de preemțiune). Acesta era un obicei străvechi, despre care *Gesta hungarorum* accentuează faptul că este anterior cuceririi teritoriului Transilvaniei de către maghiari. Probabil că la origine era un ritual de sacrificiu religios, ca și în cazul stipulației romane. Un alt mijloc de publicitate, care marca

⁴ A se vedea R. Vulcănescu, *Etnologie juridică*, Editura Academiei, București, 1970, p. 83.

⁵ Din maghiarul *aldomas*, de la *aldoni* = a binecuvânta, a se vedea Vl. Hanga, *Dreptul cutumiar*, op. cit., p. 92, nota 16.

momentul exact al încheierii contractului, era „darea mâinii” sau „baterea palmei”, care, pe lângă valoarea probatorie avea probabil, la origine, și o valoare magică, nesocotirea ei putând avea urmări nefaste, asemeni încălcării unui jurământ⁶. Și în dreptul roman era cunoscută o practică similară *promittere dextram*, de unde și expresia „a promite”. „Datul mâinii”, element formal, era precedat de „datul vorbeii”, care conținea clauzele contractului, formulate oral, practică ce amintește din nou de stipulația romană. Era utilizat, ca mijloc de evidență, răbojul, existând un întreg sistem de simboluri utilizate în acest sens.

Răspunderea contractuală era limitată la *damnum emergens*. Ca o măsură de constrângere pentru executarea datoriilor exista varta, închisoare destinată debitorilor⁷.

În caz de neexecutare a prestației de către debitor, era posibilă executarea silită, atât asupra patrimoniului, cât și asupra persoanei acestuia. În multe cazuri, debitorul insolubil devenea, împreună cu familia sa, rumân pe moșia creditorului, pierzându-și așadar libertatea.

În materia răspunderii delictuale, pagubele produse prin comiterea unei fapte ilicite trebuia să fie reparate, cunoscându-se și răspunderea pentru pagubele produse de animale. Se practica compozițiile în cazul delictelor îndreptate împotriva persoanei. În caz de omor, ucigașul își putea răscumpăra vina de la rudele victimei și de la dregător prin „plata capului”, la fel și în caz de tâlhărie, furt sau loviri și vătămări corporale. Desigur că puteau fi aplicate și pedepse publice (după pravilă), mult mai grave, inclusiv pedeapsa cu moartea.

Influența dreptului roman asupra dreptului românesc s-a exercitat însă și în formă scrisă, pe filieră bizantină. Odată cu constituirea formațiunilor statale românești, au început să apară și legi scrise ca izvoare de drept. Un rol important în această perioadă îl juca Biserica, astfel încât pravilele bisericești prezentau un caracter oficial, fiind impuse atât clerului cât și laicilor, în domeniul juridic propriu-zis și în domeniul juridic. Biserica ortodoxă din țările române, aflându-se sub autoritatea spirituală a patriarhului de la Bizanț, se aplica regula conform căreia pravilele bisericești se întocmesc numai după izvoare canonice bizantine.

⁶ Pentru interconexiunile dintre drept, morală și religie, a se vedea Elena Mihaela Fodor, *State, Law, Moral and Religion*, în „AGORA International Journal of Juridical Sciences”, no. 2/2011, p. 338-343.

⁷ A se vedea *Istoria dreptului românesc*, I, *op. cit.*, p. 451.

Majoritatea acestor pravile fiind scrise în limba slavonă, au existat dificultăți în aplicarea lor practică.

Unii cercetători⁸, bazându-se în principal pe afirmațiile lui Dimitrie Cantemir, au considerat că prima pravilă scrisă ar fi cea întocmită pe vremea lui Alexandru cel Bun, care consta într-un extras din cartea basilicalelor. Într-o altă interpretare, cărturarul moldovean se referea la faptul că Alexandru cel Bun a receptat în întregime legiurile bizantine ale vremii, publicând însă doar o culegere de fragmente⁹. S-a dovedit însă că spusele lui Dimitrie Cantemir nu reflectă un adevăr istoric¹⁰.

Cele mai importante legiuri au fost adoptate la mijlocul sec. al XVII-lea: Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești a lui Vasile Lupu (1646) și Îndreptarea legii a lui Matei Basarab (1652). Dispozițiile celor două pravile erau foarte asemănătoare, ele având practic același conținut. În materia obligațiilor, erau menționate ca izvoare contractul (tocmeala) și delictul (nesocotința, înșelăciunea). Cele mai importante contracte erau vânzarea-cumpărarea, locațiunea, împrumutul și donația.

În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea s-a înregistrat o dezvoltare a producției de mărfuri și, odată cu ea, a economiei de schimb. Sub domniile fanarioți, operațiunile comerciale au cunoscut o amploare care a necesitat perfecționarea reglementării lor juridice. Au apărut astfel o serie de reglementări precum *Pravilniceasca condică* (1780), *Codul Calimach* (1817) și *Legiuirea Caragea* (1818)¹¹.

Codul Calimach era cel mai avansat dintre acestea, având ca izvoare, pe lângă obiceiul românesc și dreptul bizantin, *Codul civil francez* de la 1804 și *Codul civil austriac* de la 1811¹². Acest cod conținea

⁸ P. Negulescu, S. Longinescu și alții, cf. V. Onișor, *Istoria dreptului român*, ed. a II-a, Cluj, 1925, p. 208 și urm.

⁹ A se vedea I. Popescu-Spineni, *Influența bizantină asupra vechiului drept românesc*, în „*Revista Clasică*”, 1939-40, p. 180-192.

¹⁰ A se vedea Vl. Hanga, *Le droit romano-byzantin a-t-il été reçu dans les Principautés roumaines?*, în „*Études d’histoire du droit/Studii de istoria dreptului*”, 2 vol., Editura Servo-Sat, Arad, 1998, vol. II, p. 49.

¹¹ A se vedea C. Buzdugan, *Elemente de istoria statului și dreptului românesc*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006, p. 115

¹² A se vedea Vl. Hanga, *Codul civil austriac și Codul Calimach*, în „*Studii de drept românesc*”, nr. 1-2/1998, p. 181-183; G. Fotino, *Influența bizantină în vechiul drept românesc*, în „*Pagini din istoria dreptului românesc*”, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, p. 89.

reguli de drept civil și de procedură, materia obligațiilor fiind prezentată într-un mod sistematic. Marea deficiență era faptul că era redactat în limba greacă și de aceea era puțin utilizat în practică. O traducere în limba română a fost disponibilă abia în anul 1833.

Contractele, denumite „tocmeli” erau definite de Legea Caragea ca fiind „o făgăduială deopotrivă, de doi sau de mai mulți inși” (III, 1, 1). Un element esențial era așadar consimțământul părților, care trebuia să fie liber, „tocmelile cele viclene și silite” fiind lovite de nulitate. În privința obiectului, se prevedeau următoarele situații: „ori lucrare pentru lucrare, ori dare pentru dare sau lucrare pentru dare” (III, 1, 2).

Cresc în importanță contractele consensuale, iar dintre contractele reale, împrumutul bănesc trece pe primul plan. Neîndeplinirea obligațiilor atrăgea răspunderea civilă, sub forma executării silite prin „vinderea averii la mezat”. Uneori executarea putea purta și asupra persoanelor, datornicii fiind obligați să-și achite datoria prin muncă. Într-o carte domnească din 28 nov. 1812, se arată că „satele la trebuințele lor luând bani împrumut după la unii alții, au dat oameni supt robire acelora, numai pentru dobânzile acelor bani”¹³.

Dreptul scris a avut însă o importanță practică redusă, în reglementarea vieții de zi cu zi rămânând suverană cutuma. De altfel, prevederi ale dreptului cutumiar se regăsesc și în cuprinsul acestor legiuiri publicate mai mult de față, pentru a contribui la consolidarea statelor centralizate. În orice caz, influența dreptului roman asupra dreptului românesc a avut loc în epoca feudală atât prin intermediul dreptului cutumiar, care avea adânci rădăcini în dreptul roman vulgar, practicat în provincii, cât și prin intermediul legilor scrise, alimentate, pe filieră bizantină sau austriacă, tot din filonul dreptului roman receptat.

În anul 1864 a fost adoptat Codul civil român, care are la bază în principal Codul civil francez de la 1804. Din acest motiv, este necesar să analizăm dacă în cazul acestuia au existat influențe ale dreptului roman.

Odată cu căderea Imperiului roman, a dispărut din Europa apuseană și știința dreptului, iurisprudența.

În secolul al XI-lea are loc o renaștere a dreptului roman prin studiile întreprinse de Irnerius „*Lucerna iuris*” la Universitatea din Bologna asupra manuscriselor operei lui Iustinian, redescoperite. La

¹³ A se vedea *Istoria dreptului românesc*, vol. II/1, responsabili D. Firoiu și L. P. Marcu, Editura Academiei R.S.R., București, 1984, p. 285.

această universitate s-a dezvoltat o întreagă școală de drept, zisă a glosatorilor, după metoda utilizată, aceea exegetică, prin care textele din digeste erau interpretate și adnotate (glose). Prin metoda exegetică, textul legii este supus unei analize amănunțite, fiind desprinse cazurile de speță și interpretate soluțiile consacrate de textul examinat. Reprezentanții acestei școli au reușit să revigoreze dreptul roman, prin adaptarea lui la noile realități. În secolul al XII-lea, Accursius a adunat glosele predecesorilor în „Marea glosă”, lucrare de referință a vremii respective, care a devenit principalul obiect de studiu, renunțându-se la studiul direct al dreptului roman. De fapt, dreptul roman răspundea nevoilor comerțului care cunoștea un reviriment în această perioadă.

Revirimentul s-a accentuat în sudul Franței, în sec. al XII-lea și al XIII-lea, mai ales la Arles și Montpellier. Dreptul roman reprezenta însă un „instrument de opresiune savant”, deoarece era inaccesibil mării mase analfabete a populației. De aici o respingere manifestată mai ales de populația din nordul Franței, care a preferat să-și păstreze vechile cutume. S-au desprins astfel teritoriile în care se aplica dreptul scris, în sud, și țările în care se aplica dreptul cutumiar, în nord. Chiar și cutumele erau însă puternic influențate, mai ales în materia dreptului obligațional, de dreptul roman¹⁴.

În secolul al XIV-lea, școala postglosatorilor, sau „bartolistă”, a continuat studiul operei lui Iustinian, folosind metoda deductivă sau dogmatică pentru a reuși să dea, cu ajutorul elementelor juridice romane, soluții la probleme nou apărute în practică. În cadrul acestei metode sunt stabilite principii juridice generale, din care se vor deduce ulterior toate consecințele posibile, în vederea aplicării lor la cazuri practice. Reprezentanții acestei școli erau influențați de gândirea scolastică. Postglosatorii au făcut o adevărată operă de creație, realizând nu numai fuziunea dreptului roman cu prevederi ce își găseau originea în cutume, ci și îmbogățirea acestuia cu dispoziții noi, create de ei înșiși. Au fost puse bazele unor direcții noi de evoluție a dreptului privat, cum ar fi dreptul comercial sau dreptul internațional privat¹⁵.

Bartolus a stabilit premisele științifice ale teoriei „conflictelor de

¹⁴ A se vedea: J. Declareuil, *Histoire générale du droit français, des origines a 1789*, Librairie du Recueil Sirey, Paris, 1925; A. Esmein, *Cours élémentaire d'histoire du droit français*, quinzième édition, mise a jour par R. Génestal, Librairie du Recueil Sirey, Paris, 1925; F. Olivier-Martin, *Precis d'histoire du droit français*, troisième édition, Librairie Dalloz, Paris, 1938.

¹⁵ A se vedea V. D. Zlătescu, *Geografie juridică contemporană*, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 36.

legi”, care va înlocui treptat principiul teritorialității. În materia obligațiilor, legea care guverna raporturile contractuale era legea locului unde s-a încheiat contractul, această lege guvernând totodată și efectele direct născute din contract. În cazul neîndeplinirii obligației din cauza culpei sau întârzierii (*negligentia seu mora*), se considera că se formează un nou raport juridic, care va fi reglementat de legea locului unde trebuia să se execute prestația sau, în cazul punerii în întârziere, de legea locului unde era acționat pârâtul¹⁶.

Prin eforturile teoretice ale glosatorilor și postglosatorilor a avut loc o receptare a dreptului roman, prin adaptarea sa la nevoile epocii. Acest *usus modernus pandectarum* are la bază însă un drept roman denaturat, care avea o valoare practică prin excelență, dar nu trebuie luat ca bază pentru studiul științific al dreptului roman. Receptarea dreptului roman s-a produs cu succes în Germania, unde, până la 1900, s-a aplicat în practică *usus modernus pandectarum*.

Renașterea studiilor de drept roman a exercitat o influență profundă și asupra dreptului aplicat. Începând cu sec. al XIV-lea, în toată Franța, dreptul obligațiilor era guvernat exclusiv de principiile legilor romane. Asupra acestei materii, dreptul cutumiar avea înaintea un sistem propriu și original dar, din sec. al XIII-lea, dreptul roman l-a eliminat treptat, substituindu-i-se. În materie contractuală, cutumele generale, redactate oficial, nu conțineau de altfel decât foarte puține prevederi¹⁷.

Desigur că și dreptul canonic a exercitat o importantă influență asupra procesului de formare a dreptului civil modern. Elementul moral devine determinant, atât în materie delictuală cât și contractuală, considerându-se că intenția părților trebuie judecată în funcție de scopul urmărit și de corectitudinea morală, prin prisma principiului echității. S-au dezvoltat astfel teoria impreviziunii, teoria cauzei, au apărut idei precum acordarea termenelor de grație în favoarea debitorului. De altfel, însuși principiul consensualismului s-a impus sub influența dreptului canonic. Începând cu secolul al XIV-lea influența nu a mai fost atât de pregnantă, făcându-se o separare netă între dreptul laic și dreptul canonic.

Reforma protestantă a contribuit la apărarea libertății intelectuale, ceea ce a dus la un proces de raționalizare a dreptului. În secolul al XVI-lea, marele Jacques Cujas a fost cel mai de seamă reprezentant al unei noi orientări de studiu al dreptului roman, în context istoric, numite „școala

¹⁶ A se vedea Vl. Hanga, *Bartolus și teoria statutelor*, în *Etudes...*, vol. I, *op. cit.*, p. 89-97.

¹⁷ A se vedea A. Esmein, *Cours élémentaire d'histoire du droit français*, *op. cit.*, p. 687.

umaniștilor”. Cu ajutorul filologiei și al istoriei, se încearcă reconstituirea operei iurisconsulților romani și cunoașterea dreptului roman în evoluția sa istorică, depășind limitele studiului operei lui Iustinian.

O contribuție deosebită la conturarea dreptului civil modern a avut-o școala dreptului natural din secolul al XVII-lea, reprezentată de nume ilustre precum Hugo Grotius, Samuel von Puffendorf sau Jean Domat. Ei și-au întemeiat lucrările tot pe principiile dreptului roman. Studiile lor stau la baza teoriei autonomiei de voință, ca bază a libertății contractuale¹⁸. Continuând opera lui Domat, Robert Joseph Pothier (1699-1772) a realizat o remarcabilă sinteză între dreptul natural și dreptul roman.

Pe ideile lui Domat și ale lui Pothier a fost clădit Codul civil

¹⁸ Această teorie a fost formulată de comentatorii codului civil francez în secolul al XIX-lea, pe baza ideilor filozofice formulate de J. J. Rousseau sau Immanuel Kant. S-a spus că omul este, prin natura sa, liber, îngrădirea acestei libertăți putând sta doar în puterea și voința sa. Necesitățile traiului în societate l-au determinat pe om să renunțe la o parte a libertății sale, în schimbul asigurării păcii și ordinii sociale. Această renunțare s-a realizat prin contractul social. La fel și în cazul contractelor ca izvor de obligații. Intrând într-un raport juridic obligațional, omul își limitează voluntar libertatea, devenind obligat, deci mai puțin liber. Voința individuală își trage puterea creatoare din ea însăși, nu de la lege, de aceea s-a spus că este autonomă.

În plan moral, s-a considerat că, fiind rezultatul unui acord de voințe, contractul va fi întotdeauna conform cu interesele părților contractante. În plan economic, contractul apare ca fiind mijlocul principal și cel mai adecvat de realizare a prosperității generale. Gândirea liberală consideră că interesul personal este principalul motor al vieții economice, libertatea voințelor individuale asigurând maximum de producție, prețuri scăzute și afirmarea liberei concurențe.

În Franța secolului al XIX-lea, liberalismul a exercitat o importantă influență asupra economiei și dreptului, contribuind la dezvoltarea acestora[□]. În acest context, ideea de autonomie a voinței nu s-a impus totuși decât în ultimele două decenii ale secolului. Multă vreme, expresia autonomie de voință a apărut francezilor ca un neologism complicat, cea mai mare parte a juriștilor continuând să conceapă contractul ca o „emananție a legii”. Doctrina cea nouă, s-a impus pentru început printre cercetătorii dreptului internațional privat, în care se vorbea despre autonomia părților, sau a contractanților, în materia conflictelor de legi. În anul 1843 a fost publicat primul tratat de drept internațional privat de după Revoluție, al cărui autor, avocatul Foelix, de origine germană, a împrumutat de la autorii de peste Rin (cu referire la autonomia unor orașe germane, fără nici o legătură cu opera lui Kant), expresia de autonomie a cetățenilor. Câțiva ani mai târziu, Savigny a utilizat alte cuvinte pentru a dezvolta o idee similară: alegerea legii contractului trebuie să rezulte din intenția prezumată a părților. Abia în anii 1880, considerându-se că voința contractanților este creatoare de drept, s-a generalizat expresia „autonomie de voință”. În paralel, influența gândirii lui Kant s-a făcut simțită asupra unor teoreticieni francezi (Renouard, Tissot), care au făcut din voința individuală fundamentul dreptului.

francez de la 1804.

Criticii Codului civil napoleonian au relevat o serie de neajunsuri în materia teoriei generale a obligațiilor¹⁹. Se acuză faptul că planul celei de-a treia cărți a Codului suferă de o împărțire illogică, care atentează la unitatea materiei. Titlul III, „*Des contrats ou des obligations conventionnelles en général*”, include peste 200 de articole referitoare la reguli generale, aplicabile atât contractelor cât și obligațiilor necontractuale în timp ce titlul IV, „*Des engagements qui se forment sans convention*”, tratează în doar 17 articole despre cvasicontracte, delictе și cvasidelictе. La acestea se adaugă reproșul făcut codificatorilor de a fi confundat pe de o parte contractul și obligația și pe de altă parte contractul și convenția. Majoritatea juriștilor au încercat să clarifice aceste lacune făcând apel la Dreptul roman (mai mult sau mai puțin reinterpretat) și la opera lui Pothier. Definiția obligației a fost preluată din dreptul roman (*vinculum iuris*) și din Pothier (*l'engagement de donner, de faire ou de ne pas faire quelque chose*).

În Codul civil român de la 1864, titlul III al cărții a III-a este intitulat „Despre contracte sau convenții” și, în mod surprinzător, cuprinde, pe lângă dispozițiile referitoare la contracte (art. 942-985) și dispoziții privitoare la cvasicontracte (art. 986-997), delictе și cvasidelictе (998-1003), după care urmează dispoziții referitoare la obligații, în general. Deși logică, această ordine a prevederilor din cod nu este în concordanță cu cele anunțate în titlu. De altfel, întreaga sistematizare a Codului civil este deficitară, dar mai cu seamă în materia obligațiilor, cărora nu li s-a rezervat o carte distinctă. Deși, cantitativ, textele referitoare la obligații reprezintă o mare parte a Codului, ele au fost incluse în cea de-a treia carte, privitoare la diferitele moduri prin care se dobândește proprietatea. În acest sens, s-a atras atenția asupra caracterului eterogen al acestei cărți, care „se înfățișează ca un sac în care s-a strâns tot ceea ce nu încăpuse în primele două cărți, adică dispoziții care nu au nici un raport direct între ele, cum ar fi obligațiile și succesiunile, dispoziții dintre care, cele mai multe nu se referă decât indirect sau chiar deloc la modurile de dobândire a proprietății.”²⁰

În *Digeste*, citându-se dintr-o operă a lui Gaius, se vorbește despre

¹⁹ A se vedea J. L. Halperin, *Histoire du droit privé français depuis 1804*, Quadrige/PUF, Paris, 2001, p. 147.

²⁰ M. Eliescu, *Spre un nou Cod civil. Câteva probleme de tehnică legislativă*, în „Studii și cercetări juridice”, nr. 4/1968, p. 602,

obligații care iau naștere *quasi ex contractu* și *quasi ex maleficio*²¹, asemănarea pe care se bazează denumirile fiind constatată la nivel de acțiune (*quasi ex contractu tenetur* – a fi ținut ca și dintr-un contract). Așadar este inexact să vorbim despre cvasicontracte și cvasidelicte.

Împărțirea cvadripartită a fost adoptată de Iustinian în Instituțiile sale: *Sequens divisio in quattuor species deducitur: aut enim ex contractu sunt aut quasi ex contractu aut ex maleficio aut quasi ex maleficio*²². (O altă împărțire a obligațiilor este cvadripartită; ele se nasc fie din contract, fie ca și din contract, fie din delict, fie ca și din delict.)

Clasificarea cvadripartită are meritul de a fi afirmat definitiv conceptul de contract ca acord de voințe încheiat cu scopul de a genera obligații. Astfel, „cvasi-contractele” ar fi acele acte licite care nu au la bază un acord de voințe al părților sau nu au fost încheiate cu scopul de a crea obligații. Asemănarea este legată doar de aspectul procedural. Delictele sunt fapte ilicite, care produc obligații în pofida voinței părții. „Cvasidelictele” sunt însă o categorie fără nici o valoare practică sau dogmatică, între ele și delicte neexistând nici o diferență de structură juridică. Criteriul modern de distincție, acela că delictele sunt comise cu intenție iar „cvasidelictele” din culpă nu este valabil pentru dreptul roman. O ipoteză ar fi aceea că delictele erau faptele reglementate de dreptul civil iar „cvasidelictele” erau cele reglementate de dreptul pretorian. În orice caz, se pare că împărțirea cvadripartită este mai mult rezultatul predilecției juriștilor bizantini pentru construcțiile teoretice frumoase, simetrice și stilizate²³.

Această clasificare s-a transmis, prin intermediul lui Pothier (care a adăugat categoriilor de contract, delict, cvasicontract și cvasidelict, o a cincea - legea), și în Codul civil francez de la 1804, așadar și în Codul civil român de la 1864. Clasificarea este, evident, eronată și depășită²⁴.

²¹ D., 44, 7, 5, 1-6.

²² Iustinian, I., 3, 13, 2.

²³ A se vedea Arangio-Ruiz, *Istituzioni di diritto romano*, ed. a VII-a, Napoli, 1943, p. 295.

²⁴ În acest sens, se arăta: “Romanii vorbeau de efecte, arătând că ele se aseamănă cu cele ale contractelor; aici interpretatorii au pus însă alături de contract un alt act, izvor de obligații, pe care l-au numit quasi-contract. De la început vedem, așadar, că ne aflăm în fața unei confuzii de noțiuni, cum de altfel observă foarte bine unii autori moderni”, M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, (Enciclopedia juridică), Editura ALL, 1995, p. 193.

Conform unor definiții doctrinare, elaborate în lipsa unei definiții legale, obligația este “raportul juridic în temeiul căruia o persoană, numită creditor, are dreptul de a pretinde de la o altă persoană, numită debitor, o anumită prestație, pe care acesta este îndatorat a o îndeplini.”²⁵ sau un “raport juridic civil în temeiul căruia una dintre părți, numită creditor, este îndreptățită să pretindă celeilalte părți, numită debitor, săvârșirea unei prestații determinate (de a da, de a face sau de a nu face ceva).”²⁶

Noul cod civil²⁷, la art. 1164, definește obligația ca fiind „o legătură de drept în virtutea căreia debitorul este ținut să procure o prestație creditorului, iar acesta are dreptul să obțină prestația datorată”.

Aceste definiții respectă în esență definiția clasică din Instituțiile lui Iustinian (*Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei, secundum nostrae civitatis iura*²⁸ - Obligația este o legătură juridică, în temeiul căreia suntem constrânși să facem o prestație în conformitate cu dreptul cetății noastre²⁹), la care de multe ori se face și trimitere, ceea ce ne arată că este revendicată filiația între actualul drept civil și dreptul roman.

Precum reiese și din cuprinsul prezentei lucrări, între dreptul civil român și dreptul roman există, mai ales în materia obligațiilor, certe raporturi de filiație. De aceea, ori de câte ori ne vom găsi în dificultate, din pricina lacunelor legislației actuale, apelul la reglementarea clasică va fi binevenit și, de cele mai multe ori, edificator.

²⁵ I. Albu, *Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 14.

²⁶ M. Costin, M. Mureșan, V. Ursa, *Dicționar de drept civil*, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 350; M. Mureșan, *Dicționar de drept civil*, Editura Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2009, p. 456.

²⁷ Legea nr. 287/2009, republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011.

²⁸ Iustinian, *Institutiones*, III, 13, pr.

²⁹ A se vedea *Iustiniani Institutiones, Instituțiile lui Iustinian*, text latin și traducere în limba română, cu note și studiu introductiv de Vl. Hanga, Editura Lumina Lex, București, 2002, p. 206.